

NIETZSCHE'DE NİHİLİSM PROBLEMİ¹

Uluğ Nutku

I.

Nihilizm, değer², anlam ve isteklerin kökten reddedilişidir; bunların bir gayesi kalmamıştır; «neden» sorusuna cevap bulunamaz.(2)

¹ Bu yazı Nietzsche'nin nihilizm problemi üzerine düşüncelerinin topluca anlatılışdır. Öngörülen metin: «Der Europäische Nihilismus» (*Der Wille zur Macht*, I, Alfred Kröner Verlag, Leipzig, 1922, Band XV.). Bu metinden ve kitabın bütününden alınan düşünceler ile yapılan çevirilerin yerleri paragraf sayılarına göre cümle sonlarında gösterilmiştir. Kitabın admın *Der Wille zur Macht* (Güçlülük İsteme) oluşu bir yanlışmanın sonucudur ve yazarın kendi verdiği bir ad değildir. Notlarında bu ad geçmekle beraber, yanlış anlaşılacağı düşünerek, alt-başlık olan «Umwertung aller Werthe» (Bütün Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi) adını kitaba vermek istemişti; ve kitabın bütünüyle ele aldığı problem budur. Güçlülük İsteme bir yanda güçsüzlerin güçlü olma isteğinin çeşitli şekillerde ortaya çıkışı, diğer yanda, güçlülerin hayata «evet» diyen *pathos*'u ile iki zıt yönde gelişir. Nihilizmin belirmesi ve aşılması bu gelişmeye paraleldir. Nietzsche bir felsefe sistemi kurmamıştır ve sistemciliğe karşıdır. Böyle olduğu için yanlış anlaşılabilir; fakat o, düşüncelerinin sürekliliği ve tutarlılığı ile her zaman «in media re.»

² Nietzsche'de «değerler», çeşitli ahlakların taşıdığı değerlerdir. Etik, bu değerlerin felsefeleştirilmesidir; negatif bir karakteri vardır. Nietzsche, yüksek değerlerin, mutlaklaştırılan «iyi» ile «kötü»nün («olması ve olmaması gereken»in) bir kavramlar sistemi olarak dondurulamayacağını gördüğünden, değişen devirlerin birer *apologia*'sı olan etiklere karşıdır. Dürüstlük gibi yüksek bir değer, Nietzsche için o kadar apaçık ve kalıcı bir değerdir ki (327; *Jenseits von Gut und Böse*, 227) onu temellendirmeye kalkmak, onun dışında, ona yabancı bir görüşten hareket etmek demektir. Dürüstlüğü haklı çıkarmağa çalışmak bir hiledir. Ahlak nedir? «Ahlak ile, bir varlığın hayat şartlarıyla ilgili değerlendirme sistemini anlıyorum.» (256). «Etik, istekliliğin felsefesidir ve tohumu hoşnutsuzluktur: 'başka türlü olmalıydı',

Avrupa nihilizminin sebebi belli bir dünya görüşünde, hıristiyan ahlâkıdadır. Bu ahlâkın ortaya koyduğu «hakikat»ın bir kutsal yalan olduğu anlaşılınca, ahlâk, sorumlusuna, kendi tanrısına karşı gelmeğe başlıyor; inanç kutup değiştiriyor; «tanrı hakikattır» inancından «herşey yalandır» inancına varılıyor. Ahlâk değerlerinden ve öte dünyadan kuşku, olaylardaki ahlâk gâyesinin kaybolması, nihilizm ile sonuçlanıyor. Dünyanın, hayatın belli bir görüşle yorumlanışının geçersizleşmesi, kişiyi bütün görüşlerin yanlış olduğu kanısına vardırıyor. (plan bl.). Bu durum her «hakikatçılığın» ve onu oluşturan her ahlâkın varacağı bir durumdur. Biz bir öte dünyanın var olduğunu ileri sürmek için en ufak bir hakkımız olmadığını anlayabilirsek, ahlâk, yaşanan ahlâk olur.³(3).

Ahlâkın büyüttüğü güçlerden «hakikatçılık» — hakikatın peşinden gidişde aranan güçlülük — sonunda ahlâka karşı dönerek onun teleolojisini açığa vurur. İnanıklarımızın, kendimize söyleyebildiğimiz yalanların artık değersiz olması bir çözümün

‘başka türlü olacaktır.’ (333). ‘‘Olması gerektiği gibi bir insan’’: bu bize, ‘olması gerektiği gibi bir ağaç’ demek kadar saçma geliyor.» (332). Nietzsche her kavramın hayatla ilgisini bulmak ister; bu yüzden, her kavram gibi, ahlâk kavramını da yönü bakımından, hayatı yükseltmesi, alçaltması, zenginleştirilmesi, yoksullaştırması bakımlarından ele alır. ‘İki çeşit ahlâk birbirine karıştırılmamalıdır, — biri, sağlam kalan instinkt’in, başgösteren decadence’a karşı kendisini savunduğu ahlâk; diğeri, bizzat bu decadence’ın kendisini formüleştirdiği, haklı çıkardığı ve batırdığı başka bir ahlâk.» (268). — Nietzsche’de ‘instinkt’, ‘kişinin çevresi ile doğrudan doğruya ilgi kurabilme gücü’ anlamındadır. ‘Decadence’ (çöküntü, çözüntü) bu yazının ikinci bölümünde açıklanacaktır.

³ Çeşitli insan gruplarının ahlâk sistemlerinin değerlendirilmesi için kriterium olarak bütün tarih gözönünde bulundurulmalı ve şu sorulara verilecek cevaplarla yaşanan ahlâk ile ölü ahlâk ayırd edilmelidir: Bir ahlâk sistemi içinde yaşayan insanlar, ilim, teknik ve sanatta ne gibi başarılar ortaya koymuşlardır ve koymaktadırlar? ‘Öte dünya’ düşüncesi bu insanların günlük yaşayışlarında beliren problemleri çözüyor mu; yoksa çözümsüz bırakmak için bir vasıta mı oluyor? Ahlâk değerleri mutlak mıdır? Eğer mutlak ve ebedî iseler, neden onlara karşı tepki oluyor, ahlâk parçalanıyor ve yeni ahlâklar doğuyor? Bozulan bir ahlâkın bozulmasının sebebi doğru yerde, yani o ahlâkın kendi öğretisinde aranıyormu; bu öğretinin hayatta artık işe yaramamasında ve yarayamayacağında görülüyormu? Yoksa, ‘ahlâk sistemi iyi ama devir kötü’ diyerek hayat inkâr mı ediliyor? Bu sorulara cevap veren kişi Nietzsche ile beraber şunları söyleyebiliyormu?: ‘Ahlâkın şimdiye kadar başardıklarına en derin şükran; ama şimdi onun kaderi olacak bir darbe daha: ahlâk düristece kendini inkâr ediyor.’ (404).

başlangıcıdır. Antinomi şudur: biz ahlâka inandıkça hayatı mahkûm ederiz.(5, 6). Değerlerimizi yerleştirdiğimiz dünyaya kendimiz erişemeyince, yaşadığımız dünya da değer kazanmaz; teleolojik motivimizi ve dayanağımızı kaybetmiş oluruz.(8).

Şimdiye kadar hıristiyan ahlâkı, olan bitenin akışı içinde insanın küçüklüğüne ve tesadüfi varlığına karşılık ona mutlak bir değer veriyor; tanrının avukatlığını yaparak acılara, kötülöklere karşı dünyaya mükemmellik yüklüyor; insanın mutlak değeri hakkında bir ilim ortaya koyuyor; ona uygun bilgiyi veriyor; insanlığından nefret etmesini yasaklıyor; bir koruyucu ve saklayıcı oluyordu. Toplu sözle, ahlâk pratik ve teorik nihilisme karşı bir çare idi⁴.(4).

Nihilizm, üç psikolojik durumdan geçer⁵. İlk, olaylarda aranan ahlâk anlamının bulunmayışı üzerine, arayıcı cesaretini kaybeder ve güçten düştüğünün farkına varır. Kendini aldatmış olmanın utancı, boşunaliğın verdiği acı, güvensizlik, toparlanma fırsatının bulunamayışı, durumun özellikleridir. Olaylarda aranan anlam şu olabilirdi: yüksek bir mantığın süreci, ahlâklı dünya düzeni, sevginin artması, genel bir mutluluk durumunun yaklaşması, ya da hiçlikte kaybolmak. —

İkinci durumda nihilizm, psikolojik motivlerle olaylarda yeni bir bütünlük arayınca, düzen ve sistem kurmağa uğraşınca gelir (monizm). Böyle bir inanç, insanı, kendinden sonsuzca üstün olan «bütün»e, bir tanrılık *modus*'una bağlar. Topluma uygulandığında bu, «genel'in iyiliği 'tek'in feda edilmesini gerektirir» şartına bağlanır; fakat böyle bir «genel» yoktur. Aslında bu, kendi değerine inancını kaybetmiş olanın, kaybettiği değeri toplumda, kendi dışında aramasıdır. —

Oluşun gayesizliğinden ve bir bütün-biriminin bulunamayışından sonra üçüncü durum belirir: bu dünya bir aldanmadır, hakikat öte dünyadır. Fakat, bu dünyanın insana verdiği, onun öte dünya için sakladıklarına ağır basınca, bütün metafizik dünyalar yıkılır. Bu, nihilismin son şekline varışıdır. Artık

⁴ Aynı sözler, aynı kaynaktan gelen islâm ahlâkı için söylenir.

⁵ Nietzsche *psikoloji* ve *physioloji* terimlerini, insanı ve onun içinde bulunduğu durumları bütünlüğü ile tasvir ve tahlil için yaklaşık anlamda kullanır. Bugün *bio-psişik* terimi kullanılıyor.

tek başına bırakılan dünya, tek realitedir. O, bütün ahlâk yorumlarına ve değerlendirmelerine karşı ilgisizdir⁶.(12A).

Üç durumun incelenişinden sonra nihilizm problemi temellendirilir: hayatın, dünyanın değeri, gaye, birlik ve hakikat gibi akıl kategorileri ile açıklanamaz.(12A). Akıl kategorilerine olan inancımız bizi, dünyayı bu kategorilere göre değerlendirmeye zorluyor. Değerlerin geçersizleşmesi, bütünü açıklayamayışları, bütünün değerden düşmesini gerektirmemelidir, hayatın da. Bu kategoriler hayal dünyaları için geçerlidirler. Yaşadığımız dünyanın değerini, önce saydığımız, sonra yediğimiz ölçülere vurmak, bazı fayda perspektivleri kazanmak içindir-olaylara üstünlük sağlamak ve bir düzeni devam ettirmek gibi. İnsanın, kendisini nesnelere anlamı ve değer ölçüsü olarak görmesi, onun her zamanki büyüme saflığıdır.(12B).

Ahlâk değerlerinin değişimleri, karşı koyanların güçlerinin artışına, azalışına, yaşama ideallerinin zenginliğine, yoksulluğuna, yaratıcılığına, yıkıcılığına bağlıdır. Değerlerin geçersizleşmesinin önüne geçilemeyince, bu defa da hayatın gayesini basitleştirme sümptomları belirir⁷.(13, 14).

Her inanç bir hakikat tutumudur. Nihilizm ise, her inancın gereklilikle yanlış olduğu inancıdır. Bir yalanın gerektiğini mahvolmadan itiraf edebilmek, yaşama gücünün ölçüsüdür. Nihilizm, hakikatçı bir dünya görüşünün yalanlanması olarak güçlü bir düşünme biçimi olabilir⁸.(15).

⁶ Tek başına kalan dünyada tek başına kalan insan da artık ne tabiatın son durağı, ne de *kosmos*'un merkezidir. O, «Kopernikus'dan beri merkezden x'e doğru yuvarlanıyor.» (plan bl..)

⁷ Pragmatik teoloji böyle bir basitleştirme sümptomudur. «Pragmatik prensiplere göre, kelimenin en geniş anlamında, «tanrı hüpothesi» işe yarıyorsa, doğrudur.» (William James, Lowell Lectures, 1907). Değerlerin relativismi, nihilisme karşı eğreti bir destektir; onu geciktirebilir, önleyemez. Yararlı bir sonuçtan hakikat anlayışına varış, aslında non-pragmatiktir, çünkü burada gerçekten yararlı olan ile yararlı görüneni ayırd edecek bir kriterium yoktur. Tanrı, *prima* olmayan bir *ultima*, sondan başa doğru kurulan bir teleolojiye oturtulmuştur.

⁸ Nihilizm bir olumsuzluk durumu değil, bir kriz durumudur. Değerlerin çöküşünün yarattığı kriz durumunda, geleceğe yönelen yeni değerlendirmelerin imkânı vardır. Olumsuzluk, bu imkândan yoksun olma durumunda, yeni değerler ve düşünceler tarafından etkilenme gücünün kaybedildiği bir durumda aranmalıdır. «Böyle bir krizin değeri, giriştiği temizlikte, temizleyeceği unsurları biraraya sıkıştırmasında, onların birbirlerini yok etmelerini sağlamasındadır... tabii ki sözüm, varolan bü-

Biz hayat tarafından değil, hayat hakkındaki görüşler, idealler tarafından aldatılırız(16). Şimdiye kadar yüksek isteklerin, değerlerin mükemmelliğinin verdiği güven o kadar çoktu ki, filozoflar bunlardan a priori söz ediyorlardı. Tanrı en yüksek hakikat, insanın görevi de ona benzemek, onda erimek oluyordu. Bu, yüzlerce yılın en inandırıcı isteği idi; fakat inandırmak, hakikat olmak demek değildir, sadece inandırmaktır. İnandırma kuruntusu ile ortaya atılan her idealde bir kişilik-realitesi vardır⁹. Metafizikçiler, idealde, real olanı arayıp dururlar; idealden başka herşey görüntü olur. Onların görüşü şudur: bizim görüntü dünyamız, idealin açığa çıkması olamayacağından, ideal bu dünyanın sebebi olarak gösterilemez; demek ki bu dünya hakikî değildir.(17).

Bu görüşe karşı duran Schopenhauer'ın nihilismi de hıristiyan theismini yaratan idealin bir sonucudur. O, «kör isteme» dediği metafizik temeli, idealin zıddı olarak düşündü ve onu görüntü dünyasının malı yaptı; fakat gene de idealin mutlak olduğu düşüncesini bırakmadı.(17).

Uzun zaman hayatın tragedia kahramanı olan insan, kendi gözünde değerini kaybetti. Ahlâkın dinden kopmasıyla, metafizik ahlâk değerleri başlıca değerler oldular. Tanrıyı bir yana atan, ahlâka olan inancına daha sıkı tutunur(18). Böyle bir ahlâk ile kendimizi, yeni değerler getiren bir kişi olarak görürüz. Dinde bu yoktur, çünkü insanüstü bir autorite «neden?» sorusunu cevaplandırır. İnsanüstü autorite yıkıldığında, gaye ve ödev buyuracak başka bir autorite aranır ve benimsenir. Ya vicdan, ya akıl, ya da toplum-itkisi autorite olur. Her defasında ahlâk, theologiden sıyrıldıkça, daha *imperativ* olur¹⁰.(19, 20).

tün toplum düzenlerinden öteye!» (55, xı). Bu görüşlerden kalkarak, «semavî ahlâklar» üzerinde düşünmek pek faydalı olacaktır.

⁹ Bütün ahlâk yorumları kişilik-realitesine dayanırlar, *anthroposentrik*'dirler ve akıl kategorileri ile yapılırlar. Hayatın yorumlanması devirlere göre değişir. Yorumun bir açıklama karakteri kazanması, ahlâktan sıyrılması ile mümkündür. Güçlülük İstemenin pozitif şekliyle ortaya çıkışı, büyüyen, gelişen, serpilen hayatın taşıdığı değerlerin görülebilmeye bağlıdır. Bu da, güçlülerin «değerler scalası»nı, — *tabula rasa* yapılan, tahtadan silinen eski değerlerin yerine, yeni değerleri — yazmaları ile olur. Zayıflar, ahlâk aracılığıyla, bu scala'yı tersine çevirirler.

¹⁰ Yüzyılımızın politik «ism»leri, yeni düzenleri adına ilmi doğruluklarını ileri sürdükleri birer insan görüşünden kalkarak — *homo bellicosus*, *homo economicus*,

Her ahlâk görüşü nihilizm ile son bulur. Ardında din bulunmayan bir ahlâk için de, nihilisme giden yoldan geçmek zorunludur¹¹.(19).

«En yüksek ahlâk ideallerinin biriktirdiği herşey ile hesaplaşılmalıdır. Geri kalan bütün değerlerin de ideal için nasıl saydamlaştırıldığı gösterilmelidir. Bu, idealin uzun vâdeyle şiddetle istendiğini, ama ona erişilmediğini ispat edecek; çünkü erişilseydi, aldatici olurdu ve ona karşı daha ölçülü bir değer kendini göstermeğe başlardı. 'Kutsal kişi en güçlü insandır': bu düşünce, ahlâk mükemmelliğine verilen değeri çok arttırdı. Ahlâklı insanın, insanların en güçlüsü olduğunu göstermek için bütün bilginin de bu uğurda uğraştığını düşünmek gerekir. Böylece duygular, istekler baskı altında tutulur; korku körüklenir; tabiata karşı olan, tabiat üstü bir varlık olarak bilinir.»(359).

Ahlâkın kutsallaştırılması bir yana bırakılıp onun tabanına bakılacak olursa, «en büyük, en önyargısız ahlâk koyucuları göz önünde bulundurulursa, ahlâkın lüzumlu bir yanılma, zorunlu bir yalan olduğu anlaşılır.»(402).

Modern devrin ahlâktan başka uyuşturucu methodları şunlardır: müziğin verdiği sarhoşluk; tragedia'yı zulüm aracı sanarak yüce kişilerin yıkılışından zevk almak; kurtuluş ümidini nefret duygusunda bulmak, yahut tersi; alçakgönüllülüğü genel-

ve en yeni tip, *homo pactionis* — ahlâklar kurdular. İnsanlık adına girilen her harekette insan eksiktir, alçalmıştır, ezilmiştir. Fakat gene de insanlar, bütün dinlere ve ideologilere rağmen, anlaşabiliyor, yardımlaşabiliyorlar. «Korku»nun autorite yapıldığı bir örnek de, modern bir theologi olan (çünkü her athelogi de bir theogidir) existentialism'dir. Bu dogma, tanrının dışarı çıkarıldığı bir ahlâkın sorumluluğunu insanın korkusuyla uzlaştırmak istedi. Korkunun *obiet'*i olan tanrı dışarı çıkarılmıştı; fakat korkusu içerde kalmıştı. Buna *obiet'siz korku* denildi. Böylece, bir zamanlar *ens realissimum* olan tanrı, farkına varılmadan, *ens rationis* olarak yaşatıldı. *Homo peccans* tekrar sahneye çıktı; ama bu sefer başaşağıydı, çünkü oyun, Âdemin günahı değil, günahsızlığı idi.

¹¹ Burada Nietzsche, «Avrupa bunu beklemeli,» diyor. Nihilizmin yıkıcı gücünün Avrupada işbaşında olduğu yıllarda Camus, «nihilizmin sınırları içinde bile onun ötesine geçmenin yollarının bulunabileceğini» söyledi; fakat bunu yanlış bir tragedia anlayışına dayattı. Kişi, davranışlarının değerinin aldığı sonuçlarda değil, davranışları ile birlikte ortaya çıktığını anlamalıdır; bu «direkt anlama» olmadıkça, hiçbir sonucun değeri olmaz. Fakat bu, *Sisüphosca* «anlaşılan» katlanma olmamalıdır. Böyle bir durumda nihilizmin ötesine geçilemez, fatalizm'e saptanılır. Fatalizm'de başa gelen çekilir; Nietzsche «amor fati» ile tehlikeli yaşamağı şart koşar.

leştirmek; 'insan için ilim' yerine 'ilim için ilim' ve insanın, ilimin aracı yapılması; 'sanat için sanat'; sonsuz boşluğa iştiha: mistisizm, — hepsi ölçsüzlük, dengesizlik.(29). —

Nihilismde, düşünme gücü (Geist) iki zıt yöne sapabilir. Düşünme gücünün artışı, aktif nihilismi, duraklaması ve eksilmesi passiv nihilismi oluşturur. Birinci durumda, şimdiye kadar konan gayeler yetersizleşirler; fakat yeniden verimli bir gaye, «neden?» sorusunun karşısına bir inanç koyma gücü eksiktir. Aktif nihilismde düşünme gücü yıkıcıdır; 'boşunalık' üzerine düşünmekle yetinilmez. Nihilist, değerleri kendi eliyle yıkar. Bu kişiler, «hayır» demekle kalmazlar; onların tabiatı davranışlarıyla da «hayır» demektir.(22, 23).

En ünlü şekli Buddhism olan passiv nihilismde, düşünmenin bitkinliği yüzünden gaye ve değerlerin sünthesi dağılır; rahatlatan, iyileştiren, sağırılaştırıran tek tek değerler, çeşitli kılıklarda (din, ahlâk, politika, estetik'de) ön plana çıkarlar.(23).

Nihilismin ön şekli pessimismdir. Pessimism, mantığının gücüyle zıtlıkları ortaya koyar; bir gerginlik durumu yaratır. Yüksek değerlerin ardında bir ahlâk sistemi buldukça ve sistem geçersizleştikçe, değerler hayatı yönetecekleri yerde, ondan yüz çevirmeğe başlarlar. Pessimismin gerginlik durumu, nihilismi, değerlerin kökten reddedilişini hazırlar.(9-11).

'Hayatın anlamı nedir?' sorusunun getireceği pessimisme karşı *eudaimonia* görüşü, şimdiye kadar bir savunma aracı idi. Dünyanın inanılagelen değerde olmadığını anlayan bizlerin pessimismi ise, bir mutluluk yalanı söylemeden, nihilismi karşılama durumudur¹². Bizi yeni değerler aramağa sevkeden *pathos*'u bulduğumuz, ideallerimizin alt yapısına indiğimiz zaman, dünyanın asıl değerini bulabiliriz¹³.(32).

Acının zevke ağır bastığı görüşü ve bunun tersi, hedonism, nihilismin rehberleridirler; çünkü her iki görüşte de, zevk ve acı-

¹² Optimism değil, Nietzsche için her optimism bir çöküntü işaretidir, örneği, Sokratik kültür, XIX. yüzyıl scientisism'i. (274, 466).

¹³ Mutluluk insan hayatının gayesi olamaz, çünkü «tabiat kuvvetlerinin ustası olan, kendinden önceki organik varlıklarla karşılaştırılırsa, büyük bir güç miktarı ortaya koyan ve bu sürede mutluluğunu hiç de arttırmamış olan insan, nasıl olur da bütün uğraşısının mutluluk için olduğunu ileri sürebilir?» (705).

nın ardından gelen başka bir anlam ortaya konmamıştır. Bu, isteme ve anlam koyuş gücü olmayanların işidir; halbuki sağlam insan hayatın değerini geçici şeylerle ölçmez. Acının ağır basmasına rağmen güçlü bir isteme, hayata «evet» demek, acının gerekliliğini kabul etmek mümkündür.(35).

II.

Düşündüren, ya da düşünceyi yıpratın devirler vardır. Düşünmenin hastalıklı durumu, bütün değerlerin yıkılışı ile birlikte gelir. Varolmayışın varolmaktan daha iyi olup olmadığı sorusu, hastalıklı bir durumdur. Değerlendirmede *decadence* ağır basmıştır¹⁴.(31, 38, 39).

Çözüntü, çöküntü kendi başlarına yargılanamazlar; bunlar hayatın gerekli sonuçlarıdır. *Decadence*'in belirmesi, hayatın yükselmesi, ilerlemesi kadar lüzumludur. Bunu ortadan kaldırmak insanın elinde değildir. Kötülük, suç, orospuluk ve fakirliğin ortadan kalkması için kökten çarelerin bulunabileceği dü-

¹⁴ Bugün felsefede *decadence*'a tipik iki örnek vardır. Birincisi, kaynağı yukarıda açıklanan *existentialism*'dir. İntellektuel-edebî çevrelerce bugün *existentialism*, dünya savaşları sonucunda ümitsizliğe kapılan, değerleri yıkılan insana yeni değerler veriyor. Bu kısır bir görüştür. *Existentialism*, «*individuum*»un yeniden değerlendirilmesi değil, çöken değerlerin kendini açığa çıkarmasıdır, — dünya savaşları gibi. Bu «*ism*»in eğer bir önemi varsa, bu önem sadece onun negatif anlatımlarında aranmalıdır. *Descartes*'in «düşünüyorum, demek ki varım» görüşünün negatif *variation*'ları ile *existential atheologi*, nihilizm yolunda şu basamaklardan geçti: — «inanıyorum, demek ki varım» (ahlâk krizinin belirişi, *Kierkegaard*); «hiçlik vardır, demek ki varım» (yahut, «*ontoloji* olsun da neden daha çok *non-ontoloji* olmasın?»), (Avrupa *Buddhism*'i, *Heidegger*); «varım ve yokum» (düşüncenin parçalanışı, olaylardaki bağların kopması, atomik yaşantılar ve bilinin kırıntıları arasından, *Sartre*). İkinci örnek, bütün metafiziklerin özentisi olan *mathesis universalis*'in yerini almağa çalışan *sümbolik logik*'dir. Tarihçiye bile doğru düşünmeği öğretecek olan *sümbolik logik*, tarihinin bütün emeklerinden sonra kendisine danışmasını, çıkardığı sonuçların doğru olup olmadığını öğrenmesini ister. Felsefede, *Platon*'un «*idea*», *Kant*'ın «*sinthetik a priori*», *Leibniz*'in «*monad*», v.b. gibi görüşleri, filozofların görüşlerinin bütünlüğünden kopararak, ancak yüksek matematiğin konusu olan ve örneği, elektronik ilminin «*logik devrelerinde*» uygulanan bir var-yok şemasına sokar. *Sümbolik logik*'in felsefe ve ilim problemlerine karışması, bilgi kaynaklarının bulanmasına, çalışma alanlarının sınırlarının birbirine girmesine, bir *neo-skolastisizm*'in başlamasına sebep olmuştur. *Sümbolik logik* bilgi sağlamadığı için, bilginin *kriterium*'u da olamaz. O, *formal logik* gibi *immanent* bir alandır, *transcendent* değil.

şüncesi, bütün sosyalist sistemcilerin utanmasını gerektiren bir düşüncedir. Bir toplum genç kalabilmek için hür değildir. En kuvvetli zamanında bile kötülöklere sahne olmalıdır. İhtiyarlık kurumlar tarafından yokedilemez, kötölük de, hastalıklı olmak da¹⁵.(40).

Decadence hakkında temel görüşümüz şudur: şimdiye kadar onun sebebi olarak gösterilenler, sonuçlarıdır. Burada ahlâk probleminin perspektivi değişiyor. Kötölük, suç, lüks, hastalıklı olmak, v.b., çöküntünün sebebi değil, sonuçlarıdır.

Decadence geri çevrilemez. Yapılabilecek olan, hastalığın, organisma'nın sağlam yanlarına bulaşmasını önlemektir (41). Psikolojik ve ahlâkî tedavî methodları decadence'ın ilerleyişini engellemezler; physiolojik bakımdan sıfırdırlar.(43).

Nihilizm, decadence'ın sebebi değil, mantığıdır. İyi ve kötü insan, bütün temel fenomenlerde karşılaşan iki decadent tip-tir.(43).

Decadence'ı belirleyen özellikler şunlardır: 1. Bitkinliğin

¹⁵ Tarihi olaylarda bir «ilerleme» görmek, olayların sonucunu, tarihin gayesini bilmek demektir. Bu modern bir idedir ve birçok modern ide gibi bitkinliğin, tükenmişliğin theorisidir. «Devirler zamana göre birbirlerinden üstün olsalardı, bugünkü Avrupa kültürünün eski Grek yahut Çin kültüründen üstün olması gerekirdi. Zamanın ilerlemesi, zamanla birlikte insanın da ilerlemesini gerektirmiyor.» (51, 90). Hegel tarihe Geist'in (akılın, dünya ruhunun, tanrının) önceden görmesinin gayesi olarak baktı. Milletler, kişiler onun vasıtasıdır: Napoleon, at sırtında dünya ruhu. Sınıfsız toplumun yaratılmasını tarihe gaye olarak koymak, sosyalizmin idesidir; bu sebepten, sosyalizmin çıkış düşüncesi dünyanın, insanın değiştirilmesidir. (Cf. Marx, «Feuerbach Üzerine Tez», XI.) Nietzsche, Hegel'in theologik idealizmini reddeder. Marx hakkında hiçbir yazısı yoktur; fakat demokratik akımın getirdiği bir ekonomik idealizm olan, hristiyan değerlerini canlandıran, bir cemaat ahlâkı kuran sosyalisme de karşıdır. Altruist, idealist, progressiv görüşlerin ardında her zaman bir *regressus*, geriye dönüş yatar (80) - (Ari ırk, Roma'nın *fascēs*'i, komün sistemi ve hepsinde bir *catechism*: parti öğretisi.). Nietzsche, kişilerin tarihe verdiği örneklere bakar. Bir olaya büyüklük veren, kişinin taşıdığı düşüncedir; bu düşünce zamanı aşar, geleceğe yönelir. Tarih oluşun hamuru olan halkları, yeni değerler getiren kişiler yöğururlar; bu oluşa yön ve anlam kazandırır. Nietzsche'nin görüşünün her idealizm'den farkı, determinisme kaçmadan, tarihin kendisiyle yetinmesidir. Eski idealizm, niteliğin niceliği gerekli olarak determine ettiğini savunurdu. Yeni idealizm (çelişik adıyla «tarihî materializm») niceliğin niteliği determine ettiğini ileri sürmekle aynı yanlışa düştü: iki görüş de dialektik yanılmadır ve suni bir ayırmadan hareket ederler. Üstelik bir tarihî durumda yeni bir düşünce taşıyan kişinin belirmesi için hiçbir gereklilik yoktur.

arttığı her yerde «ilerleme»den söz edilir, bozuk itkilerin (instinkt) en büyük örneği hıristiyanlıkta olduğu gibi. 2. Aşırı duyarlılık olayları büyütür; acı birliğine dayanan bir ahlâk ortaya çıkar: altruizm. 3. Sebep ile sonuç karıştırılır; kişi, çöküntüsünü kendisinden başka yerlerde arar. 4. Artık acı çekilmeyecek bir durum aranır; bilisiz durumlar bilinen durumlardan daha çok değer kazanırlar, üstün tutulurlar¹⁶.(44).

Zayıflıkla yapılanların sonucu yanlış çıkınca, hiçbirşey yapmamak geriye kalan tek öğüttür. Davranışların sorumluluğu, bozulmuş itkilere yüklenir: tipik decadence. Bütün tarikatlar, münzevî filosoflar, hint fakirleri insanın, olayların dışına çıkabildiği sürece sağlıklı olabileceği öğüdünü verirler. Bu görüşlerle, düşüncenin hayatla olan bağları koparılır.(45).

İsteklerin dağınıklığı, onların birliğinin, bütünlüğünün bulunmayışı zayıflık, isteklerin bir isteğin üstünlüğünde düzenlenmesi güçlülüktür (pathos). Birinci durumda sallantı, bunalm ve bir ağırlık noktasından yoksun olmak, ikincisinde, seçilen yönün kesinliği ve açıklığı vardır. Güçlünün sessizliği ve tepkisini saklaması ile, zayıfın tepkiden yoksun oluşu birbirine karıştırılmamalıdır. Bütün asketik felsefe ikincisi için uğraşır, fakat birincisini kasteder ve elde edilen duruma, tanrısal bir duruma erişilmiş gibi, nitelikler verir.(47).

Bitkin kişi bir hareketlilikle ortaya çıkınca, bu çıkış canlılık sanılır. Fanatik, epileptik, eksentrik olanlar birer güçlülük örneği sanılmışlardır. Aslında, soysuzlaşma neurotik bir taşkınlıkla kendini belli etmiştir¹⁷.(48).

¹⁶ İnsan davranışlarını ve başarılarını tek prensipten kalkarak yorumlayan, «insanın kurtuluşu» temasını dinden alıp ilimde hortlatan modern bir inanç da Freudizm'dir. Freudizm, «psühe»yi tüketene kadar insanı bilisiz gücün buyruklarına bağlar. Burada da gaye, onun disharmonik yapısını harmonik yapmaktır. «Harmonia»nın başlıca değer olması için sexualizm temel prensip olarak almıyor; davranışlar ve başarılar bili altı sex itkilerine bağlanıyor. Psikoloji Nietzsche'nin görüşlerinden etkilenmiştir; fakat psühe-analîsis'in, psikologinin sınırını aşan bir «insan metafiziği» olduğu, insanı katlara böldüğü (id, ego, super ego), bu görüşlerin Nietzsche ile uzlaşmayacağı ünlü araştırmacıların (Kaufmann, Jaspers) gözünden kaçmıştır. Psühe-analîsis kişiyi parçalar, komplekslere ayırır, «bastırır», «kanallaştırır»; methodu: ilmi günah çıkarmak.

¹⁷ Soysuzlaşma, karakteri, üslûp birliği bozulmamış bir toplumda positîv bir unsurdur: «İlerleme olabilecek her yerde, soysuzlaşanlar en önemli kişilerdir; kısmî

Çöküntü şekilleri arasındaki bağ kavranılmalıdır. Modern hayattaki hıristiyan-nihilist değer ölçülerinin maskesi düşürülmelidir. Modern faziletin, çöküntüyü, eski ahlâkın yeni şekille-riyle nasıl derinleştirdiği gösterilmelidir¹⁸.(50).

Soysuzlaşanlara karşı acımasız oluyor diye tabiata bir ahlâk yüklenemez. Aynı şekilde, altruizm, fizioloji'ye geri götürülemez. Hakların, şansların eşitliği, soysuzlaşan ve yoksullaşanların kendilerine verdikleri armağanlardır.(52).

Decadence'in ilim idealleri üzerinde derin bir etkisi vardır. Bütün sosioloji bu yargının ispatıdır. Sosiologide modern toplumun çöküntüsü model olarak alınıyor ve toplumların panoramasına bu açıdan bakılıyor.(53).

Bitkinlerin fizioloji'si (başarı gücü) incelendiğinde, insanlığa, hiç olmazsa uysallaşmış insanlığa hükmeden herşey onların yargılarında bulunur; en kutsal adlar arasından en yıkıcı eğilimler çıkarılır. İyi insan ve onun yarattığı, iyi tanrı, hayatın çöküşünün onaylanışından başka birşey değildirler¹⁹.(51-54).

«Ben, binlerce yıllık yanılmalar ve şaşkınlıkların ardından, insanı bir 'evet' yahut bir 'hayır' demeye götüren yolu yeniden bulmak mutluluğunu kazandım.

«Zayıflatan, bitkinleştiren herşeye 'hayır' demeyi öğretiyorum.

«Güçlendiren, kabiliyeti arttıran, kabiliyete hak veren herşeye 'evet' demeyi öğretiyorum.»(54).

bir zayıflık, her büyük adım önünde gitmelidir. Güçlüler toplum yapısına sıkıca tutunurlar; zayıflar onun gelişmesine yardım ederler.» (op. cit. MA I, 224). Bir toplum zaman zaman yaralanmalı, yara bünyeyi aşılmalı, bünye onu onarmalıdır. Bu bir hayat fenomenidir. — Nietzsche'nin bu düşünceleri bir yana bırakılmış; «güçlü», «üstün insan», «soylu kişi» sözleri hayat görüşünden koparılmış; hastalıklı düşünceler (fascizm, nazizm) tarafından kalıplaştırılmıştır.

¹⁸ Modern faziletin yargısı: «Bütün insanlar eşit haklara sahiptirler.» — Birleşmiş Milletlerin «ide»si; ve bunun aslı: «Bütün dünya tek bir dilde idi.» — *Genesis*, xi.

¹⁹ «Zayıflar neden galip gelirler? In summa: hastalar ve zayıflar arasında daha çok duyu birliği vardır; daha «insancıl»dırlar — : hastaların ve zayıfların daha çok ruhu vardır; daha değişgen, daha karmaşık, daha ilgi çekicidirler, — daha haindirler: hainliği yalnız hastalar bulmuşlardır.» (864).

Aşırı durumlar, ölçülü durumlarla değil, gene aşırı durumlarla çözümlenirler, fakat tersden²⁰. Nihilismin «boşunluğu» ile sonuçlanan önceki değerlerimize güvensizlik, şimdi değerlerin bütününde şu sorularla yüze çıkıyor: Bütün değerler, bir çözüme yaklaşamayan tuzaklar değilmidirler? Sonsuzca tekrarlanan hayatın anlamsızlığına, gayesizliğine çare bulmağa çalışan boş çabalar değilmidirler? «Sonsuz tekrarlama» düşüncesi, hiçliğin sonsuzlaşması, nihilismin en korkunç şeklidir²¹. (55, 1-111).

Pantheismin, «herşey mükemmel, tanrısal ve sonsuzdur» düşüncesi de bir sonsuz tekrarlama inancını zorluyor. Nihilismin pantheism ile ortak problemi şudur: ahlâk, pantheismin

²⁰ Nietzsche, devri ve devrinin geleceği için şunları da söylüyor: «Biraz temiz hava! Avrupadaki bu saçma durum çok uzun sürmesin. Şu manda-kafalı milliyetçiliğin ardında hiçbir düşünce var mı? Herşey daha büyük, daha ortaklaşa çıkarlara yönelirken, bu püften kendini aldatmaların, kıskırtmaların ne değeri olabilir? Üstelik bunlar, karşılıklı düşünme bağlarının, anti-nationalismin apaçık olduğu bir zamanda, şimdiki kültürün değer ve anlamının karşılıklı kaynaşma ve tohum ekmede olduğu bir zamanda ortaya çıkıyor.» (748).

²¹ Güçlülük İsteme, Nietzsche'nin organik varlıkta gördüğü bir prensiptir; «büyümek isteme» ile eş anlamdadır; fakat bu prensip insan alanında ters bir yöne saparak hayatın tabii gelişmesine karşı çıkar. Nietzsche'nin «binlerce yıllık varılma» olarak nitelediği bu ters yön asketik-idealdir: hayattan yüz çevirmek. İnsanlık tarihi, çeşitli ahlâklara bürünen asketik-idealin, hayata, varolana direkt yönelmeye üstün gelmesinin tarihidir. Bunun büyük istisnası eski Greklerdi. Güçlülük İsteme, sadece «yaşamak isteme» gibi tek yönlü bir canlılık prensibi sınırlıdır (vitalizm; Darwinizm'in «yaşama mücadelesi»), insanın diğer canlılar arasındaki özel yeri anlamaz. Nietzsche mekanisme olduğu kadar bu görüşlere de karşıdır (647; FW 349). Organik prensip olarak Güçlülük İstemenin başlıca özelliği, bir hayat çeşidinin başka bir hayat çeşidi ile beslenmesidir. İnsanda bu fenomen, üstün bir düşünce (üstün insan) tarafından beslenmenin yarattığı tabii bir düzen olarak ortaya çıkıyor. Üstün kişiler, insan türünü, bu «henüz belirlenmemiş hayvanı» zaman zaman yeni değerlerle belirlerler. Bu düzenin yitirilmesi decadence'm başlangıcıdır; fakat insan, ihtiyarlamasına engel olamadığı gibi buna da engel olamaz. Bu sonsuz tekrarlama içinde «dünyanın bir gayesi olsaydı, şimdiye kadar ona erişilmeliydi.» (1062). İsteme bir sebep, Güçlülük bir sonuç değildir; canlılık bir gayeye göre başlatılmamıştır; Güçlülük İsteme meydana getirilmiş olamaz. (Cf. 664, 688-90). Oluşun gayesizliği onun anlamsız olmasını gerektirmez. Bu anlam Güçlülük İstemededir. Oluşun gayesizliği içinde insan kendini hiçlikte kaybetmemeli, istemeli. (Cf. 480, 668, 692). Schopenhauer bu pathos'u bulamadığı için oluşa «kör isteme» dedi ve pessimizmde kaldı. Hayatın bir gayesi varsa, bu gene kendisindedir: yaratarak tükenmek (Apollon-Dionüsus). (Cf. 1067; FW 26). — Nietzsche'nin insan görüşü için Greklerin *katharsis* (arınma) ve *hubris* (sınırmı aşma) düşünceleri hareket noktası olarak alınabilir; çünkü o modern idelerin değil, tragik olanın filosofudur.

herşeye «evet» demesini imkânsızlaştırıyor mu? Ahlâk tanrısını aşarak iyi ve kötünün ötesinde bir tanrı düşünmek, bu anlamda bir pantheism mümkün müdür? Gaye kavramını oluşun dışında bırakmamıza rağmen gene de oluşa «evet» diyebilir miyiz? Oluşun her ânında hep aynı şey erişilmiş olsaydı, nelerin hayata karşı olduğunu bilemeyeceğimize, hayatın hiçbir durumuna hayır demez, onu tek bir yargıda, «evet» yargısında toplardık. Fakat bu «evet» deyiş, büyüyen, gelişen hayatın kendisinden değil, mantikî bir zorunluluktan gelirdi. Oluşun her anında bir mantık zorunluluğu bulan Spinoza, böyle bir «evet» durumu kazandı. Mantiği ile dünyanın yapısına galip geldi. (55, IV-V).

Sonsuz tekrarlanmış karşısında ahlâk tanrısı insanın teslim olmasını ister. Ahlâkın çöküşünün kaçınılmazlığı ile birlikte yeni değerlendirmelerin gerektiği de bir gerçektir. Ahlâk düzeni ile dünya düzeni, ahlâkın insandan istediği ile, insanın dünyadan, hayattan istediği aynı olmadığı zaman, nihilizm geliyor. Bu krizin önemi, bitkinlerin, yoksulların elenmesine ve kabiliyete göre bir düzenin, yüksek bir kültürün başlamasına hazırlık oluşundadır. Kriz, bir «karar alma» durumudur, — güçlülerin de, güçsüzlerin de. (55, VI-XI).

Güçlüler kimdir? Ölçülü olan, aşırı inançlara ihtiyacı olmayan, gerekli olana sadece katlanan değil, onu savaşıarak seven, insanın yaratıcılığına, hayatı yüceltişine örnek olan kişiler. (55, XIII).